

LOYIHALASHTIRISH FAOLIYATI VOSITASIDA MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNING KONGNITIV QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISH

Baqoyeva Maftuna Sulton qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Maktabgacha ta'lim yo'nalishi) 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7338168>

Annotatsiya. Mazkur maqolada, Loyihalashtirish faoliyati vositasida maktabgacha katta yoshdagi bolalarning kongnitiv qiziqishlarini rivojlantirish xususida so'z boradi. Kongnitiv qiziqish va loyihalashtirish faoliyatining mohiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: loyihalashtirish, kongnitiv qiziqish, bilim, ko'nikma, malaka, faoliyat.

РАЗВИТИЕ КОГНИТИВНЫХ ИНТЕРЕСОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО И СТАРШЕГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОЕКТИРОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье речь пойдет о развитии познавательных интересов детей старшего дошкольного возраста средствами проектной деятельности. Освещается познавательный интерес и сущность проектной деятельности.

Ключевые слова: проектирование, познавательный интерес, знания, умения, навыки, деятельность.

DEVELOPMENT OF COGNITIVE INTERESTS OF PRESCHOOL AND OLDER CHILDREN THROUGH DESIGN ACTIVITIES

Abstract. This article will talk about the development of cognitive interests of preschool older children through design activities. The essence of Cognitive interest and design activities is highlighted.

Keywords: design, cognitive interest, knowledge, skills, qualifications, activity.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qarori "Nodavlat ta'lim xizmatlarini ko'rsatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3276-sonli qarori "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli qarori, "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-3305-sonli qarori, "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5198-sonli Farmoni qabul qilindi.

«Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari» va «Ilk qadam» o'quv dasturining ishlab chiqilishi uzluksiz ta'lim tizimida maktabgacha ta'limni samarali amalga oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratdi. Albatta maktabgacha ta'limni ham shaklan, ham mazmunan yangilashga qaratilgan bu kabi innovatsiyalar ota-onalardan tortib barcha pedagoglar bola tarbiyasi, uning ta'lim olishga tayyorgarligiga zamon talablaridan kelib chiqqan holda yondashuvini talab etadi. Bugungi kunda yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish va jahondagi o'z tengdoshlari bilan raqobatlasha oladigan kuchli bilimlar egasi etib

tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalasiga aylangandir. Yaratilayotgan ulkan imkoniyatlar yosh avlodni ta'lim-tarbiya olishida o'zining munosib hissasini qo'shmoqda. O'sib kelayotgan yosh avlodga har qaysi ta'lim yoshida o'ziga xos e'tibor qaratilishi yoshlar tarbiyasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilganidan darak beradi. Millatimizga xos bo'lgan ilm olishga qiziqish, intilish, jo'shqinlik, qat'iyatlilik, shijoatkorlik, yuksak salohiyat avlodlar davomiyligini ta'minlovchi sifatlar hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risidagi Farmonining Ijtimoiy sohani rivojlantirish deb nomlangan to'rtinchi yo'nalishida ko'rsatib berilgan bo'lib, unda Maktabgacha ta'lim muassasalarining qulayligini ta'minlash, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim sifatini yaxshilash hamda ularni rivojlantirish chora-tadbirlarini amalga oshirish zarurligi takidlangan. Maktabgacha ta'lim muassasalari, birinchidan, maktab yoshiga qadar bo'lgan bolalarning umumiy savodini chiqarish, bolalarda Vatanni sevish, u bilan g'ururlanish hissini uyg'otish, Konstitutsiyani o'rgatish, dunyoqarashini kengaytirish imkonini berayotgan bo'lsa, ikkinchidan, yosh bolali onalarning mehnat qilishga oid konstitutsiyaviy huquqini ro'yobga chiqarishga ham xizmat qiladi. 2019-yil 8-mayda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi» tasdiqlandi.

Konsepsiyada: «Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirish uchun sharoitlarni yaratish, ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, bolalarning rivojlanganligi darajasini va ularning boshlang'ich ta'limga tayyorligini, shuningdek, ularning ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy va ijodiy rivojlanishini baholash asosida amalga oshirilishi lozim»ligi alohida takidlangan. Ayniqsa, ta'lim tizimining yetakchi bo'g'inlaridan biri hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimida o'qitilishining sifati va samaradorligiga katta ahamiyat berish davr talabiga aylandi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning bilishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish, qiziqishlarini shakllantirish tarbiyachilarning eng asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning bilishga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirish juda ko'plab omillarga bog'liqdir. Asosiy omillardan biri bu tarbiyachining mashg'ulotlarni bolalar uchun qiziqarli qilib tashkil eta olishi, o'yin faoliyati orqali aniq yetkaza bera olishidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Xorijda maktabgacha talim tashkilotlarida loyihalashtirish faoliyati mavzusida ish olib borgan olimlar; A.V.Borovlevva, N.A.Vinogradova, E.P.Pankova, A.A.Kudryvateva, I.V.Kuznetsova, N.Yu.Matseva, I.A.Paxomova, O.G.Chexovskiy, T.A.Danilina, S.I.Sapranova.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim tarbiyasi va bilishga qiziqishlari rivojlantirishda; F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo'latova, N.M.Qayumova, M.N.A'zamova, Sh.Sodikova, D.R.Babayeva, N.N.Jamilova, O.Hasanbayeva, O.A.Maxmudova, S.A. Maxmudovalar ish olib borishgan;

Bilishga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirish masalasining fiziologik asoslari (I.M.Sechenov, I.P.Pavlov, S.L.Rubinshteyn, Yu.A.Samarinlar); Psixologik asoslari; (A.S.Vigotskiy, S.L.Rubinshteyn, A.N.Leontev, P.YA.Galperin, D.B.Elkonin lar); pedagogik jarayonda shaxsni ko'zda tutishga asoslangan pedagogik texnologiya (Sh.A.Amonashvili texnologiyasi); o'quv materialini sxemalar va modellar ishorasi asosida o'qitishni jadallashtirish texnologiyasi (V.F.Shatalov texnologiyasi); o'quv jarayonini samarali boshqarish va tashkil etish asosiga qurilgan texnologiya (S.N.Lisenkova texnologiyasi, N.P.Guzikning o'qitish tizimini rejalashtirish

texnologiyasi); o'qitishni dasturlash texnologiyasi (B.P.Bespalko)lar tomonidan ilmiy asoslab berilgan. Bu tadqiqotlarning barchasi bolalarning bilish faoliyatlarini takomillashtirish maqsadini ko'zlagandir. Yuqoridagi tadqiqotlarning barchasi turli davrlar ehtiyoji va talablari nuqtai nazaridan o'rganilgan bo'lib, o'ziga xos ahamiyatga ega. Biroq, aynan maktabgacha yoshdagi bolalarining bilishga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirish masalasi bugungi davr talablari asosida qayta o'rganib chiqishni taqozo etamoqda.

NATIJALAR

Maktabgacha ta'lim muassasasi bitiruvchisi uchun jamiyatning zamonaviy ijtimoiy buyurtmasi, birinchi navbatda, aniq bilimlarga qo'yiladigan talablarga emas, balki yangi universal qobiliyatlarga, shakllangan doimiy kognitiv motivlarga taalluqlidir, ularning asosiysi kognitiv qiziqishdir. Qiziqish holati natijasida odam (bola, kattalar) har doim ozmi-ko'pmi faol, muvaffaqiyatli bo'ladi. Kognitiv qiziqish, uning namoyon bo'lishi faoliyatning maxsus shakllarining ustunligi va tashqi taassurotlarga bo'lgan ehtiyojdan kelib chiqadigan ijobiy affektiv holat, tashqi dunyo bilan o'zaro munosabat va unga tanlangan e'tibor bilan bog'liq. Maktabgacha yoshdagi psixologik xususiyatlar (hissiyotlilik, kuzatish, taqlid qilish, o'z taassurotlarini o'yin va samarali faoliyatda ifoda etish istagi) tufayli, kattalar faoliyati mahsuli va uning insoniy tafakkurining yaratilishi sifatida ob'ektiv dunyo haqidagi tarixiy ma'lumotlar alohida e'tiborga loyiqdir. Maktabgacha yoshdagi bolaning yuqori hissiyligi shaxsni yanada rivojlantirish uchun olingan ma'lumotlarning ahamiyatini belgilaydi. Maktabgacha bolalik davrida kognitiv qiziqish rivojlantirish natijasida bilim chegaralari kengayadi, dunyoning rivojlanishi, harakati, o'zgarishi haqidagi birinchi g'oyalar shakllanadi, har bir predmetning o'tmishi, buguni va kelajagi borligini anglash (atrofdagi ob'ektlarni dialektik ko'rib chiqish va tahlil qilishning dastlabki shakllari, uslubiy bilimlar deb ataladi). Shuni takidlash kerakki, zamonaviy ta'lim amaliyoti bolaning mustaqil kognitiv faoliyatining ahamiyatini past baholaydi, kognitiv qiziqishning rivojlanishi nafaqat ob'ektning sifat xususiyatlariga, balki bolaning o'z ijodiy izlanishlariga qanchalik jalb qilinishiga ham bog'liq.

Loyiha faoliyati esa quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan ma'lum bir tuzilishga ega va uning natijasida vaziyatni baholash, bashorat qilish (gipotezalarni qurish); harakatlarni modellashtirish; taxmin qilingan harakatlarni amalga oshirish, tadqiqot xatti-harakatlarini tuzatish; olingan natijalarni tahlil qilish mumkin. Maktabgacha ta'lim muassasasi sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning loyiha faoliyatini amalga oshirishda o'qituvchining roli juda muhimdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida loyiha usulidan foydalanishga qo'yiladigan asosiy talablar mavjud bo'lib bular, quyidagilar: har qanday loyihaning asosi muammoni hal qilish uchun tadqiqot izlashni talab qiladi; loyihaning majburiy tarkibiy qismlari: bolalar mustaqilligi (o'qituvchi ko'magida), bolalar va kattalarning birgalikdagi ijodi; bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini, kognitiv va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishdan iboratdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida loyiha usulining asosiy maqsadi bolalarning rivojlanish vazifalari va tadqiqot faoliyati vazifalari bilan belgilanadigan bolaning erkin ijodiy shaxsini rivojlantirishdir. Loyiha usuli maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faoliyatini o'qituvchining, bolalarning ma'lum bir amaliy muammo (mavzu) bo'yicha birgalikdagi ishi jarayonida erishiladigan natijaga yo'naltirish g'oyasiga asoslanadi. Muammoni hal qilish yoki loyihada ishlash bu holda zarur bilim va ko'nikmalarni qo'llash va aniq natijaga erishish demakdir. Maktabgacha ta'lim tizimidagi loyiha faoliyatining o'ziga xos xususiyati shundaki, bola hali atrofdagi qarama-qarshiliklarni mustaqil ravishda topa olmaydi, muammoni

shakllantira olmaydi va maqsadni (rejani) aniqlay olmaydi, shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotidagi loyihalar, qoida tariqasida, tarbiyachi yordamida tushuntirilib faoliyatlar olib boriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining psixofiziologik rivojlanishida hali boshidan oxirigacha mustaqil ravishda o'z loyihalarini yaratishga qodir emaslar, shuning uchun zarur ko'nikma va malakalarni o'rgatish tarbiyachilarning asosiy vazifasidir.

MUHOKAMA

Kognitiv qiziqishning murakkab shaxsiy ta'lim sifatida rivojlanishi asta-sekin bolaga muammoli vaziyatga kirishga imkon beradigan amaliy yo'nalishga ega bo'lgan faoliyatda sodir bo'ladi. Mavzu bo'yicha ma'lumotlarni olish, sintez qilish, birlashtirish, faol foydalanish imkoniyatini ta'minlaydigan bunday faoliyat loyiha faoliyati hisoblanadi. Uzoq vaqt davomida pedagogika fanida maktabgacha yoshdagi bolalarning bilim qiziqishlarini rivojlantirishga alohida e'tibor berilmagan. Birinchilardan biri kognitiv qiziqish B.G. Ananyeva, L.N. Bojovich, L.S. Vygotskiy, L.A. Venger, A.G. Zaporozets kabi olimlar bolalarni bilim olishga, o'rganishga undaydigan yetakchi motivlardan biri sifatida ko'rib chiqila boshlandi. [4]

Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kognitiv qiziqish faol kognitiv faoliyat bilan yanada muvaffaqiyatli shakllanadi. Bolaning kognitiv qiziqishi yangi narsalarni o'rganish, ob'ektlarning fazilatlarini, xususiyatlarini, voqelik hodisalari haqida tushunarsiz narsalarni aniqlash, ularning mohiyatini tushunish, ular orasidagi mavjud munosabatlar va aloqalarni topish istagida namoyon bo'ladi.

Hozirgi vaqtda kognitiv qiziqish tushunchasini aniqlashda turli xil yondashuvlar shakllandi. U quyidagicha ko'rib chiqiladi:

- insonning tanlangan yo'nalishi (N.F. Dobrinin, T. Ribot);
- aqliy va hissiy faoliyatning namoyon bo'lishi (S.L. Rushinshteyn);
- turli xil his-tuyg'ularning faollashtiruvchisi (D. Freyer);
- shaxsning hayotiy ahamiyati va hissiy jozibadorligi ongidan kelib chiqqan ob'ektga o'ziga xos munosabati (A.K. Kovalev);
- insonning dunyoga faol kognitiv munosabati (V.N. Myasishchev);
- shaxsning atrofdagi dunyo ob'ektlari va hodisalariga tanlangan yo'nalishi (T. A. Kulikova, N. G. Morozova, G. I. Shukina) [5].

Zamonaviy tadqiqotlar kognitiv qiziqishni shakllantirish muammosining turli jihatlarini taqdim etadi. G.I. Shchukina kognitiv qiziqishning tarkibiy qismlarini ko'rib chiqadi: intellektual, hissiy, tartibga soluvchi va ijodiy jarayonlar. A. Vallon kognitiv qiziqishni bilish predmetiga hissiy munosabat prizmasi orqali tahlil qiladi. Uning fikriga ko'ra, kichkina bolani bilishning birinchi ob'ektlaridan biri bu ob'ektiv dunyo bo'lib, ob'ektiv dunyoga kognitiv munosabatni shakllantirish uning bola tomonidan rivojlanishining muvaffaqiyatini belgilaydi va ko'p jihatdan uning sotsializatsiya jarayonini belgilaydi. Loyiha usuli ob'ektiv dunyo tarixiga kognitiv qiziqishni rivojlantirish vositasi sifatida yaxlit xususiyatga ega. Bir qator mualliflar loyiha faoliyatini maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishning integratsiyalashgan usulining varianti, o'qituvchi va o'quvchining o'zaro ta'siriga asoslangan pedagogik jarayonni tashkil etish usuli, maqsadga erishish uchun bosqichma-bosqich amaliy faoliyat (L.S. Kiseleva, T.A. Danilina, M.B. Zuykova). Boshqalar loyiha faoliyatining mohiyatini, uning muammoli xususiyatini, o'quv jarayonidagi o'rnini tahlil qiladilar. (T.A. Danilina, B.V. Ignatiev, U. Kilpatrik, M.V. Krupenina, N.G. Cherniglov) [5] Shu bilan birga, ko'pgina tadqiqotlar loyiha faoliyatining barcha potentsial

imkoniyatlarini,uning ob'ektiv dunyo tarixiga kognitiv qiziqishni rivojlantirishdagi rolini yetarlicha o'rganmagan.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining psixofiziologik rivojlanishida hali boshidan oxirigacha mustaqil ravishda o'z loyihalarini yaratishga qodir emaslar, shuning uchun zarur ko'nikma va malakalarni o'rgatish o'qituvchilarning asosiy vazifasidir. Shunday qilib, nazariya va amaliyotning oqilona va maqsadga muvofiq kombinatsiyasi tufayli loyiha faoliyati bolalarning muammolarini mustaqil topish va hal qilish uchun g'oyalari, ko'nikmalari va malakalarini yangilashga yordam beradi, qiziqishlarni, ijodiy faoliyatga bo'lgan ehtiyojni rag'batlantiradi, kattalar va tengdoshlar bilan hamkorlik qilish uchun sharoit yaratadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari kognitiv, hissiy, xulq-atvor sohalari qamrab oladi va barqaror bilimga qiziqishini rivojlantirish imkonini beradi. Biroq, hamma narsa bolaga qiziqish uyg'otmaydi, buning uchun kognitiv qiziqishni rivojlantirish uchun shart-sharoit yaratish muhimdir. Shart-sharoitlardan biri eng samarali o'qitish usullarini qo'llashdir, bu mening fikrimcha, loyiha faoliyati usulini o'z ichiga oladi. O'quv jarayonida loyiha usulidan foydalanish jamoada ishlashni o'rganishga, bolalarni bilishga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirishga yordam beradi, maqsadga erishish uchun o'z harakatlari algoritmini ishlab chiqarishga o'rgatadi. Tarbiyachi, bolalarning bilim va ko'nikmalarni mustaqil o'zlashtirish bo'yicha yordamchisi, maslahatchisidir, shunga ko'ra, hamma narsani sinab ko'rish emas bitta loyihada hamma narsani to'liq ochib berishga erishish kerak. Har bir narsani bosqichma-bosqich (bosqichlarda) bajarish kerak; bolalarning individual, yoshi va fiziologik imkoniyatlaridan kelib chiqib, ulardan nimani talab qilish kerakligini aniq tushunish kerak. Tarbiyachi bolalar bilan suhbatda individual ravishda loyiha mualliflarining ortiqcha yoki kam baholangan o'z-o'zini baholashlari to'g'risida xulosalar chiqaradi.

REFERENCES

1. 2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qarori 29.12.2016 y, "Nodavlat ta'lim xizmatlarini ko'rsatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3276-sonli qarori 5.09.2017y, "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli qarori 09.09.2017 y., "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-3305-sonli qarori 30.09.2017 y., "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5198-sonli Farmoni 30.09.2017 y.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining – O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha xarakterlar strategiyasi to'g'risidagi farmoni. Xalq so'zi gazetasi 2017 yil. , №-soni
3. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi .O'zbekiston Respublikasi Prezidentining –O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi 2019-yil 8 -maydagi PQ-4312-son Qaroriga 1-ilova.
4. Венгер Л. А. Развитие способности к наглядно-пространственному моделированию // Дошкольное воспитание. — 1982.- № 3 С. 17–19
5. Кузина А. Ю. Развитие у старших дошкольников познавательного интереса к истории предметного мира в проектной деятельности: диссертация... кандидата

- педагогических наук: 13.00.07 / Кузина Анна Юрьевна; [Место защиты: ГОУВПО «Российский государственный педагогический университет»]. — Санкт-Петербург, 2009. — 200 с.
6. Выготский Л. С. Педагогическая психология. — М. АСТ, 2009. — 672 с.
 7. Годовикова Д. Б. Форма общения с взрослым и познавательная активность дошкольника // Проблемы возрастной психологии: Тезисы докладов к VII съезду Общества психологов. М. 1989, 143 с.
 8. Денисенкова Н. С. Формирование познавательной направленности у детей шестилетнего возраста на занятиях в детском саду. — М, ИМПЕКС, 1992, 122с.
 9. Запорожец А. В. Избранные психологические труды. Т. 1. — М., Просвещение, 1986. — 176 с.
 10. Веракса Н.Е, Веракса А. Н. Проектная деятельность дошкольников. Пособие для педагогов дошкольных учреждений. М.Мозаика — Синтез, 2010.
 11. Куликова Т. О воспитании у детей познавательных интересов // Дошкольное воспитание, 1996 г. № 9 С. 23–25.
 12. Ismailovich S. A. Socio-Psychological Problems of Educating an Independent-Minded, Creative Person in the Educational Process //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 4-7.
 13. Саидов А., Джураев Р. Баркамол авлодни тарбиялаш-соғлом турмуш тарзини шаклантиришда спортнинг ўрни //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
 14. Саидов А. pedagogik mahorat: ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шаклантириш устувор вазифа сифатида //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.